

GRAĐANSTVO I OBLICI POLITIČKE POTPORE: SLUČAJ JADRANSKE REGIJE

Zoran Radman

*Doktor političke znanosti,
Biro za prostorno planiranje,
urbanizam i zaštitu okoliša
URBOS, Split*

Prethodno priopćenje
Primljeno: travanj 2010.

Sažetak U članku razmatramo pitanje političke potpore u Hrvatskoj koja se odnosi na povjerenje i legitimitet spram autoriteta i institucija koje postoje u političkome sustavu. Dosadašnja istraživanja koja su se provodila u Hrvatskoj govore o relativno niskoj razini povjerenja u političke autoritete i institucije. U radu polazimo od Eastonovih dimenzija političke potpore: potpora autoritetu, potpora institucijama, potpora demokraciji i potpora zajednici. Svi ti oblici političke potpore subjektivne su orijentacije građana prema jedinicama političkog sustava. Odnos građana prema jedinicama političkog sustava otvara, s druge strane, pitanje građanstva. Na temelju različitih modela građanstva razmatramo odnos elemenata političkog sustava i različitih dimenzija političke potpore u specifičnom kontekstu jadranskih županija. Rezultati do kojih smo došli upućuju na to da se razina potpore povećava od nižih, specifičnih oblika potpore (potpora autoritetima i potpora institucijama), gdje je ona relativno niska, prema višim, difuznim oblicima potpore (potpora zajednici). U pozadini političke potpore, naročito potpore demokraciji, jesu performanse političkog sustava, odnosno potpora je više instrumentalno nego intrinzično utemeljena.*

Ključne riječi povjerenje, legitimitet, politička potpora, modeli građanstva, jedinice političkog sustava

* Rad se dijelom temelji na istraživanjima koja je autor proveo tijekom izrade doktorske disertacije "Utjecaj različitih modela građanstva na rezultate politike upravljanja prostorom u jadranskim regijama". Disertaciju, izrađenu pod mentorstvom profesora Vladimira Vujčića, obranio je na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu 3. prosinca 2009.

Uvod

Današnje spoznaje iz iskustva razvijenih demokracija pokazuju da je politička potpora političkom sustavu nužna za njegovo djelotvorno funkcioniranje. Na ovim prostorima, koji imaju obilježja tranzicijskih društava u kojima se demokracija još uvijek izgrađuje, pitanje povjerenja i legitimiteta prema pojedinim objektima političkog sustava iznimno je značajno. Dosadašnja istraživanja koja su se provodila u Hrvatskoj, a također i naše istraživanje na području jadranskih regija, govore o relativno niskoj razini povjerenja u političke autoritete i institucije. Možemo se složiti s tim da su u našem društvu prihvaćeni ideali demokracije kao najboljeg oblika vladavine, što su pokazala dosadašnja istraživanja, međutim zadovoljstvo načinom funkcioniranja političkih institucija, sustava i demokracije u cjelini, nisko je. Stoga možemo tvrditi da se i u našem slučaju potvrđuje "Dahlov demokratski paradoks" – da ljudi visoko cijene vrijednosti demokracije, ali su nezadovoljni načinom njezina funkcioniranja, što se vidi i iz podatka da 80 posto građana EU-a smatra demokraciju najboljim oblikom vladavine, a ujedno ih je oko 48 posto nezadovoljno time kako ona funkcionira (Vujčić, 2008: 220).

1. Tipovi političke potpore

Ne možemo govoriti o jednom općem pojmu "političke potpore", koja se kao takva i ne istražuje, nego se moramo usmjeriti na različite tipove političke potpore koji su kod nas već elaborirani. Vujčić (2001) ističe tri osnovna tipa političke potpore (identitet, legitimacija i povjerenje) koji odgovaraju trima jedinicama političkog sustava (političkoj zajednici, političkom poretku/režimu i autoritetima vlasti). Politički identitet ljudi (nacionalni identitet i nacionalni ponos) odnosi se na potporu zajednici i važan je za održavanje političke zajednice, bez koje nema ni poretka ni autoriteta. Politička legitimacija odnosi se na politički poredak (vladavinu u konkretnoj političkoj zajednici, op. Z. R.) i važna je za održavanje i funkcioniranje političkog poretka/režima, dok je političko povjerenje ključno za stabilno i uspješno funkcioniranje političkih autoriteta (institucija i aktera političke i administrativne vlasti).

Prikazani oblici političke potpore čine različite kategorije, ali međusobno povezane. Može se govoriti o "višim" i "nižim" jedinicama političkog sustava. Politički identitet (koji obuhvaća nacionalni identitet i ponos) najviša je kategorija političkog sustava, koji je apstraktna, normativna i afektivna priroda, dok

Tablica 1. Modeli političke potpore

Tipovi potpore	Politički sustav (jedinice sustava)		
	Zajednica	Politički režim	Politički autoriteti
Politički identitet	+		
Politička legitimacija		+	
Političko povjerenje			+

Izvor: Vujčić (2000: 115).

su niže kategorije, kao “političko povjerenje”, više usmjerene na empirijska, instrumentalna obilježja i performanse sustava.

Slično Vujčiću Easton (1965) analizirao je politički sustav kao skup političkih jedinica te prema njima i definirao različite oblike političke potpore. Političku zajednicu uzima kao najširu jedinicu političkog sustava i ujedno kao pretpostavku bilo kojeg oblika političkog poretka. Politički poredak uzima kao oblik vladavine na osnovi određenih ideala i principa, pravila i normi te institucija i autoriteta vlasti. Prema tim različitim jedinicama političkog sustava Easton razlikuje i oblike potpore – **difuzne** (općenitije i raširenije) oblike potpore i **specifične** oblike potpore prema nižim razinama sustava, kao što su institucije i autoriteti vlasti.

U osnovi, difuzni oblici potpore manje su ovisni o performansama sustava, a više su intrinzično utemeljeni, zasnovani na afektivnim vezama s političkom zajednicom, dok se, s druge strane, specifični oblici potpore više referiraju na performanse sustava, više su instrumentalnog karaktera. Važno je napomenuti da difuzni oblici potpore, koji su, mogli bismo reći, “nezavisni” od učinaka vlasti, čine i rezervu potpore, odnosno “rezervu legitimacije” koja se akumulira tijekom pozitivnih outputa i služi za održavanje poretka pri opadanju performansi. Međutim rezerva legitimacije ne može postojati na duže vrijeme, nju je potrebno obnavljati pozitivnim ishodima.

Eastonov teoretski model potpore testirao je Dalton (2004) služeći se podacima iz Svjetskog istraživanja vrednota (*World Values Surveys* od 1995. do 1998). Faktorskom analizom empirijskih podataka dobio je četiri dimenzije potpore: 1. potpora institucijama, 2. pot-

pora autoritetima, 3. potpora demokraciji i 4. potpora zajednici. U ovom radu te će nam dimenzije poslužiti za testiranje političke potpore na prostoru ja-dranskih regija.

2. Modeli građanstva

Svaka jedinica političkog sustava pretpostavlja određeni oblik odnosa građana prema njoj, što znači i određenu dimenziju političke potpore, bez koje ni jedna jedinica političkog sustava ne može opstati. Stavovi građana prema jedinicama političkog sustava govore nam o orijentacijama građana prema pojedinim objektima političkog sustava, odnosno o subjektivnim orijentacijama pojedinca prema političkom sustavu, procesima i načinu vladanja, o čemu su detaljno raspravljali Almond i Verba (2000). Koristeći parsonovski pogled, imamo tri vrste orijentacija: kognitivne, koje uključuju znanje o političkom sustavu i njegovim sastavnicama, afektivne, kao osjećaje emocionalne vezanosti, i evaluativne, kao sposobnost za prosuđivanje odnosa kulture kao značenja i normativnih i operativnih ili institucionaliziranih elemenata društva.

Te orijentacije građana prema političkim objektima dimenzije su političke kulture.¹ Orijetacije, odnos građana spram jedinica političkog sustava, otvaraju pitanje građanstva, koje je danas nezaobilazno u razmatranju funkcioniranja demokracije i političkog sustava. Raspravom različitih autora (filozofa i teoretičara politike) o pristupima građanstvu utvrđeno je da je riječ o odnosu pojedinca, individue, ili skupine individua, prema državi, vlasti, političkom autoritetu. Još od antičkih shvaćanja ne postoji neka jedinstvena teorija građanstva,

¹ O tome više vidi u Vujčić (2001).

ali kroz većinu pristupa provlače se prava, obveze, odnos građana i države, aktivan građanski status u zajednici i aktivno građanstvo, afirmacija građanstva, identiteti, pripadnost i slično, međutim svim pristupima građanstvu zajednička je svijest o građanskim pravima i obvezama.² Ta različita shvaćanja i pristupi građanstvu proizlaze iz dviju osnovnih koncepcija – teorije liberalizma i teorije komunitarizma. Recentne rasprave o liberalizmu i komunitarizmu nalazimo kod Kymlicke (2009). U liberalnoj teoriji naglasak je na interesima i pravima pojedinaca u pluralističkom društvu, dok je u komunitarizmu naglasak na političkoj zajednici, participaciji i općem dobru. Na temelju filozofskih pristupa liberalizma i komunitarizma, te na njima utemeljenih sociološko-politoloških teorija, izvršena je operacionalizacija kontekstualnih okvira u analitički prikladnije razine, odnosno u odgovarajuće modele građanstva pogodne za testiranje zastupljenosti građanstva. Britanski autori Pattie, Seyd i Whiteley (2004), u svom djelu *Citizenship in Britain*, u tim teorijama nalaze uporište za elaboriranje modela građanstva kojima se objašnjava razvijenost građanstva. Iz liberalnog pristupa i teorije temeljene na izboru izveli su **model kognitivnog angažmana** (temelji se na pristupu informacijama pojedinca i na njegovoj sposobnosti upotrebe tih informacija u procesu izbora, te na političkoj satisfakciji) i **model općih poticaja** (temelji se na poticajima i pozitivnim građanskim vrijednostima), a iz komunitarnog pristupa i strukturalne teorije nastala su dva modela: **model građanskog voluntarizma** (temelji se na društvenom statusu pojedinca, zani-

manju, obrazovanju, prihodima i raspoloživom vremenu)³ i **model socijalnog kapitala** (temelji se na međusobnom povjerenju, udruživanju, vezanosti uz zajednicu).⁴

Analizom utjecaja odrednica modela građanstva pokušat ćemo objasniti i izvore političke potpore na području ja-dranskih regija. Dalton (2004) u svojem je istraživanju pošao od nekoliko pretpostavki u objašnjenju opadanja ili rasta pojedinih dimenzija političke potpore. Pretpostavio je da bi performansa sustava ili njegovi gospodarski uspjesi mogli pozitivno utjecati na zadovoljstvo građana, odnosno da bi slaba performansa sustava mogla izazvati nezadovoljstvo građana institucijama i političarima, a možda i demokracijom kao poretkom. Također je pretpostavio da bi vrijednosne promjene kod ljudi⁵ mogle biti izvor opadanja povjerenja zbog procjene postmaterijalista da sustav ne ispunjava njihova očekivanja. Nadalje pretpostavlja da će razvoj civilnog društva (stvaranje udruga i uključivanje u njih) i interesno povezivanje i organiziranje građana reducirati važnost političkih stranaka i institucija sustava, što može dovesti do opadanja povjerenja u sustav i njegove jedinice. I, na kraju, pretpostavlja da će gledanje televizije povećati informiranost građana o političkom životu društva i tako utjecati na kritički odnos prema sustavu i na povjerenje u njegove sastavnice (Vujčić, 2008: 225).

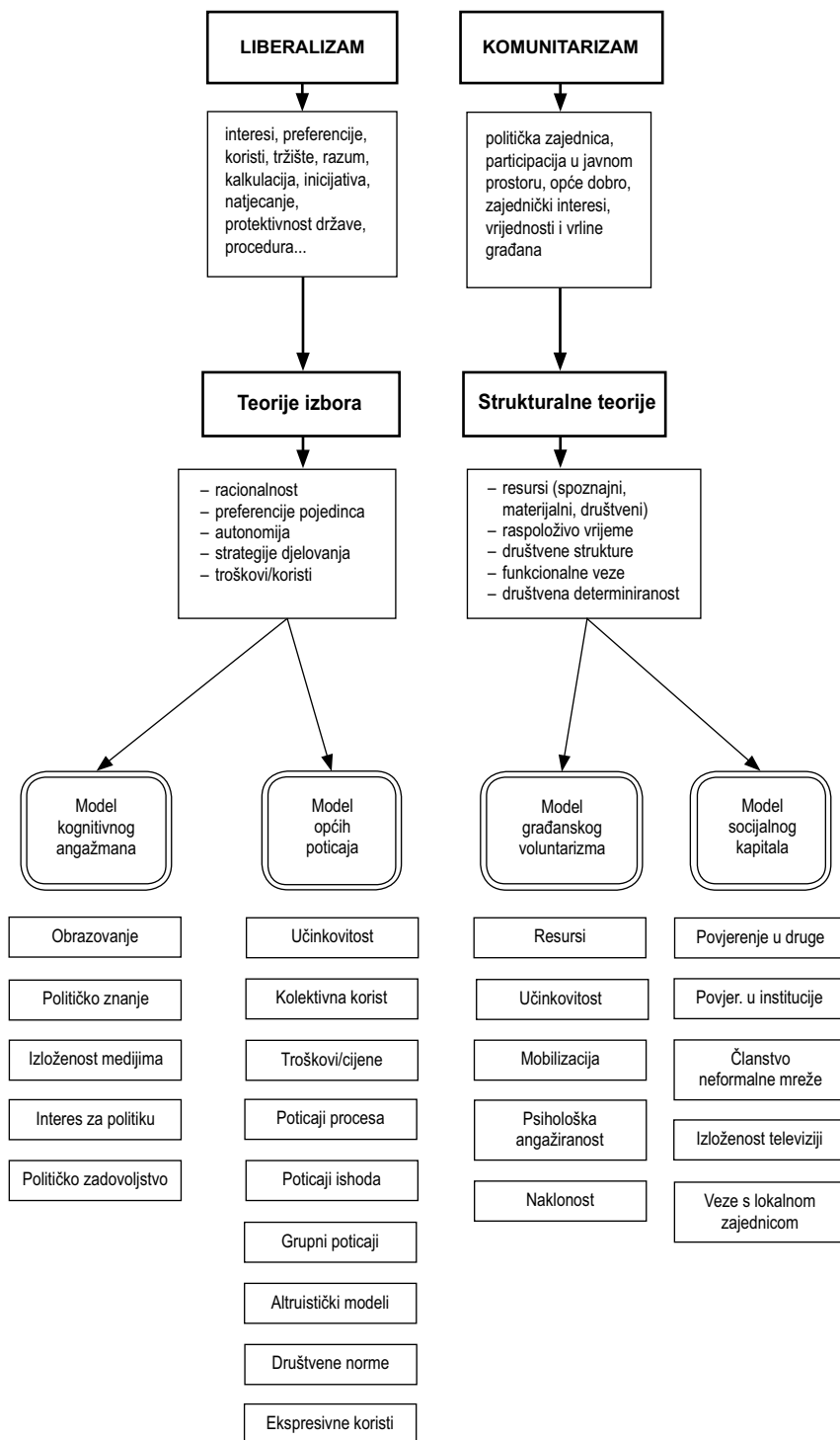
³ O modelu građanskog voluntarizma više u Verba, Schlozman i Brady (2001).

⁴ O socijalnom kapitalu opširnije u Putnam (2003).

⁵ Razvitak od materijalističkih prema postmaterijalističkim vrednotama, kako su to mjerili i predviđali Inglehart i Welzel (2007).

² O tome više u Faulks (2003), Heywood (1999) i Turner (2001).

Slika 1. Razvoj modela građanstva

Na osnovi tih pretpostavki moguće je postaviti hipotetski okvir za našu sredinu, odnosno za istraživačko područje jadranskih regija, koje ćemo testirati preko odrednica modela građanstva.

Hipotetski okvir

Na prostoru jadranskih regija performanse sustava, njegovi gospodarski uspjesi, funkcioniranje uprave i javnih službi mogli bi pozitivno utjecati na stavove prema političarima i institucijama te prema demokraciji kao poretku u cjelini. Vrijednosne promjene kod ljudi (razvitak od materijalističkih prema postmaterijalističkim vrednotama) mogu izazvati opadanje političke potpore (zbog procjene postmaterijalista da sustav ne ispunjava njihova očekivanja), ali ne u tolikoj mjeri kao u zemljama razvijene demokracije. Nadalje, razvoj civilnog društva kod nas (stvaranje udruga i uključivanje u njih) još uvijek neće znatnije pridonositi objašnjenju političke potpore, dok izloženost medijima, osobito televiziji, može utjecati na političku potporu zajednici.

3. Utjecaj građanstva na oblike političke potpore (rezultati istraživanja)

3.1. Metodologija istraživanja

Rezultati koje ovdje iznosimo dobiveni su u istraživanju koje je autor proveo u okviru svoje doktorske disertacije “Utjecaj različitih modela građanstva na rezultate politike upravljanja prostorom”. Istraživanje je provedeno u lipnju 2007.

Istraživački uzorak obuhvatio je gradove jadranskih regija, a regionalna dioba istraživanoga prostora u radu preuzeta je od Andrije Bognara.⁶

Temeljni istraživački uzorak sastojao se od šest (6) obalnih regija unutar kojih smo u trećoj etapi odredili šest (6) gradova koji su činili naše istraživačke poduzorke. Ti su gradovi odabrani na temelju ovih kriterija: (1) središta su županija, (2) u njima su razvijene sve ili većina gradskih funkcija županijske razine, (3) regionalna su središta, (4) obalni su gradovi, odnosno geografski su smješteni na obali, (5) pripadaju kategorijama velikih srednjih i/ili velikih gradova. Tako smo u ovom istraživačkom kontekstu odabrali gradove: Pulu, Rijeku, Zadar, Šibenik, Split i Dubrovnik (vidi tablicu 2 na sljedećoj stranici).

Naši podaci pokazuju da je struktura statističkog uzorka u odnosu na reprezentativnost “pomaknuta” u smjeru mladih i obrazovanijih ispitanika te da u pogledu distribucije obrazovanja po regijama nije reprezentativna. Radi ujednačavanja strukture statističkog uzorka sa strukturom u populaciji izvršili smo ponderiranje odgovarajućim ponderima.

Zavisne varijable

Za zavisne varijable uzimamo dimenzije političke potpore jedinicama političkog sustava kod naših ispitanika, i to prema elaboriranim Eastonovim modelima političke potpore.

drija Bognar. Prema toj regionalizaciji definirana je 3. regija, “Megaregija Jadranske Hrvatske” u koju ulaze: 1. Kvarnersko-istarska, 2. Sjeverozapadna dalmatinska, 3. Centralno dalmatinska i 4. Jugoistočna dalmatinska regija. Strategija prostornog uređenja Republike Hrvatske usvaja navedenu regionalnu podjelu kao temelj teritorijalne regionalizacije Hrvatske (Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja: Zagreb, 1997, str. 16).

⁶ Radi se o prirodno-geografskoj regionalizaciji Republike Hrvatske koju je definirao dr. An-

Tablica 2. Ukupni istraživački uzorak

REGIJA	Gradovi	Broj ispitanika gradovi	Broj ispitanika regije
1. Kvarnersko-istarska	PULA	117	405
	RIJEKA	288	
2. Sjeverozapadna dalmatinska	ZADAR	139	213
	ŠIBENIK	74	
3. Centralno dalmatinska	SPLIT	350	350
4. Jugoistočna dalmatinska	DUBROVNIK	159	159
Ukupno		1127	1127

Potporna institucijama mjerena je povjerenjem u institucije, koje smo imali u testiranju socijalnog kapitala, s tim da je ovdje uzeto povjerenje u institucije na nacionalnoj razini. Potporna autoritetima mjerena je povjerenjem u političare.

Potporna demokraciji mjerena je zadovoljstvom demokracijom, koje smo imali u modelu općeg poticaja.

Potporna zajednici mjerena je nacionalnim ponosom, koji smo također imali u modelu općih poticaja, i identitetom kojim smo mjerili osjećaj pripadnosti (vezanosti) nacionalnoj zajednici.

Potrebno je naglasiti da su određene dimenzije potpore sastavni dio pojedinih modela građanstva, stoga ih nećemo uzimati kao nezavisne varijable u regresijskoj analizi.

Nezavisne varijable

Iz odabrana četiri modela građanstva izvodi se operacionalizacija nezavisnih varijabli prema modelu britanskih autora Charlesa Pattieja, Patricka Seyda i Paula Whiteleya u studiji *Građanstvo u Velikoj Britaniji* (Pattie, Seyd, Whiteley, 2004).

Model kognitivnog sudjelovanja uključuje varijable: obrazovanje, političko znanje, izloženost medijima, interes za politiku i političko zadovoljstvo.

Model općih poticaja uključuje varijable: kolektivna korist, učinkovitost, troškovi, poticaji procesa, poticaji ishoda, grupni poticaji, altruistički modeli, društvene norme i ekspresivne koristi.

Model građanskog voluntarizma uključuje varijable: resursi, učinkovitost, mobilizacija, privrženost stranci i naklonost.

Model socijalnog kapitala uključuje varijable: međusobno povjerenje, institucionalno povjerenje, članstvo u udrugama, izloženost televiziji i veze s lokalnom zajednicom.

Za analizu rezultata upotrijebljene su ove metode:

1. Deskriptivna statistika – za opis dobivenih rezultata putem distribucije frekvencija, grafičkoga prikazivanja, srednjih vrijednosti i mjera disperzije.⁷
2. Višestruka (multipla) regresija.⁸
3. Diskriminacijska kanonička analiza – za utvrđivanje varijacija između grupa entiteta, za identifikaciju onih

⁷ Više o tome Petz (2004) te Pivac i Rozga (2004).

⁸ Više o multivarijantnim analizama vidi u Halami (2003) i Rozga (2008).

Tablica 3. Potpora autoritetima (postotak i aritmetička sredina od 1 do 10)

Potpora autoritetima mjerena povjerenjem u političare					
nikakva i nezatna (1 i 2)	slaba (3 i 4)	donekle (5 i 6)	velika (7 i 8)	veoma velika (9 i 10)	\bar{X} (1-10)
58,6	23,0	11,5	6,5	0,5	2,69

varijabli koje najbolje diskriminiraju članove dviju ili više grupa te za klasifikaciju jedinica uzorka u međusobno isključive grupe.⁹

Statistička analiza provedena je na računaru u SPSS-programu.¹⁰

3.2. Deskriptivna analiza

Deskriptivna analiza odrednica modela građanstva (nezavisnih varijabli) izvedena je i prikazana u doktorskoj disertaciji "Utjecaj različitih modela građanstva na rezultate politike upravljanja prostorom u jadranskim regijama".¹¹

Deskriptivna analiza političke potpore (zavisne varijable)

• Potpora autoritetima

Potpore autoritetima mjerili smo povjerenjem u političare (tablica 3). Kako pokazuje Vujčić (2001), Listhaug je 1995. proveo istraživanje povjerenja u autoritete vlasti. Međutim on nije ispitivao povjerenje u konkretne političare, nego u političare kao uloge, dakle istraživao je povjerenje u političare općenito. Mi smo u našem istraživanju također ispitivali povjerenje u političare općenito.

Rezultati pokazuju izrazito nisku potporu političarima ($\bar{X} = 2,69$).

• Potpora institucijama

Kako smo naveli, *potporu institucijama* mjerili smo kod socijalnog kapitala. Ovdje ćemo uzeti mjeru povjerenja u ove institucije: Sabor, Vladu, sudove, policiju i vojsku, dakle u temeljne institucije zakonodavne, izvršne i sudske vlasti.

Povjerenje u institucije, kako je prije objašnjeno, mjerili smo na skali od 1 do 10. Međutim radi lakše usporedbe prikazali smo ga u pet razina (tablica 4).

Podaci pokazuju nisku razinu potpore (povjerenja) za svih pet temeljnih institucija vlasti u RH, aritmetička sredina dobivena na skali od 1 do 10 (koja se za svih pet institucija kreće od 3,16 do 3,9) to i potvrđuje jer se radi o slaboj potpori. Uspoređivanje naših rezultata s rezultatima povjerenja u institucije sustava različitih zemalja Europe 1990, istočne Europe 1994. i hrvatskih studenata 1999, koje je prikazao Vujčić (2001: 279), otežano je zbog različitih mjernih skala koje su se koristile. U našem slučaju uzeli smo "veliku" i "vrlo veliku" potporu institucijama i dobilo se da je ona za Sabor 4%, za Vladu 4,6%, za sudove 5,1%, za policiju 7% i za vojsku 16,8%. Kod hrvatskih studenata 1999. onih koji su bili "vrlo mnogo" i "mnogo zadovoljni" Saborom bilo je 6%, Vladom 5%, policijom 11%, vojskom čak 48%. Razina povjerenja naših ispitanika danas je ma-

⁹ *Ibid.*

¹⁰ Vidi Kožuh (2007).

¹¹ Rezultati deskriptivne analize prikazani su u doktorskoj disertaciji na stranicama 175-218.

Tablica 4. Potpora institucijama (postotak i aritmetička sredina od 1 do 10)

	Potpora institucijama mjerena povjerenjem u institucije					
	nikakva i neznatna (1 i 2)	slaba (3 i 4)	donekle (5 i 6)	velika (7 i 8)	veoma velika (9 i 10)	\bar{X} (1-10)
Sabor	40,0	30,4	25,5	3,6	0,4	3,28
Vlada	39,8	30,5	25,1	4,2	0,4	3,27
sud	40,1	34,4	20,4	4,9	0,2	3,16
policija	34,8	39,0	19,2	5,7	1,3	3,4
vojska	34,8	25,8	22,5	13,6	3,2	3,95

nja, posebno razina povjerenja u vojsku. U ostalim tranzicijskim zemljama razina povjerenja 1994. bila je veća nego kod naših ispitanika.

Ispitali smo unutarnju pouzdanost ovih pet pokazatelja povjerenja te dobili koeficijent unutarnje pouzdanosti izražen *Cronbachovim alfa koeficijentom* koji iznosi 0,89. Budući da je riječ o istom političkom fenomenu, izračunat ćemo prosjek za ovih pet mjera i dobiti zajednički pokazatelj “potpora institucijama”. Aritmetička sredina zajedničkog pokazatelja “potpora institucijama” na skali od 1 do 10 iznosi $\bar{X} = 3,42$, što govori o slaboj potpori.

• Potpora demokraciji

Potporu demokraciji mjerili smo *zadovoljstvom demokracijom*.

Podaci (tablica 5) govore nam da potpora demokraciji naših ispitanika nije osobita: 13,6% ispitanika je “zadovoljno” i “vrlo zadovoljno” demokracijom, a 57,2% “vrlo nezadovoljno” i “nezadovoljno”, o čemu svjedoči i vrijednost aritmetičke sredine ($\bar{X} = 2,27$) na skali od 1 do 5.

• Potpora zajednici

U vezi s *potporom zajednici* još jednom naglašavamo da je politička zajednica bitan preduvjet postojanja i razvoja političkog sustava. Vezanost pojedinca

Tablica 5. Potpora demokraciji kao sustavu

Mjere zadovoljstva	Pokazatelji	Vrlo zadovoljan	Zadovoljan	Ni zadovoljan ni nezadovoljan	Nezadovoljan	Vrlo nezadovoljan	Ne zna	Aritmetička sredina (\bar{X})
		5	4	3	2	1	0	
Zadovoljstvo funkcioniranjem demokracije	Br. ispitanika	6	139	309	427	178	60	2,27
	udio %	0,50	12,38	27,62	38,20	15,92	5,39	

Tablica 6. Razina nacionalnog ponosa na skali od 1 do 4

Razina ponosa		Broj ispitanika	Postotak
Uopće nije ponosan	1	67	6,0
Ne previše	2	232	20,8
Ponešto	3	313	27,9
Jako ponosan	4	507	45,3
Total		1120	100,0
Art. sredina			3,13

uz zajednicu iskazuje se u obliku nacionalnog ponosa i političkog identiteta koji se veže uz političku zajednicu kao najširu jedinicu političkog sustava (Easton, 1965, u: Vujčić, 2001: 267).

Stoga ćemo *potporu zajednici* mjeriti nacionalnim ponosom i nacionalnim identitetom (osjećajem pripadnosti).

Rezultati (tablica 6) pokazuju nam da je razina *nacionalnog ponosa*, mjerena na skali od četiri stupnja (od 1 do 4), izražena aritmetičkom sredinom ($\bar{X} = 3,13$), relativno visoka.

Razina osjećaja pripadnosti Republici Hrvatskoj (identitet) mjerena je na skali od 1 do 10. Rezultat pokazuje da osjećaj pripadnosti nije baš velik, o čemu svjedoči i vrijednost aritmetičke sredine ($\bar{X} = 5,4$).

Sada ćemo pokazati jedan sintetski prikaz rezultata dobivenih kod naših is-

pitanika za Eastonove tipove političke potpore koje smo ovdje primijenili. Radi uspješne usporedbe rezultate ćemo prikazati putem indeksa, tako da je indeks 1 potpuna potpora (tablica 7).

Rezultati nam pokazuju različit intenzitet potpore različitim razinama sustava. Takav nalaz korespondira s Eastonovim stajalištima koja je iznio Vujčić – da svaka jedinica političkog sustava pretpostavlja određeni oblik odnosa građana prema njoj. Tako se građani prema širim, višim jedinicama političkog sustava odnose na jedan način, a prema nižima na drugi (Vujčić, 2008: 264). Manja potpora zabilježena je kod specifičnih oblika potpore nižim razinama sustava, kao što su institucije i autoriteti, dok je kod difuznih oblika potpore širim, odnosno višim razinama sustava ta potpora viša. Idući od nižih prema višim razinama sustava, potpora raste. Vujčić

Tablica 7. Indeks razine političke potpore

RAZINE POLITIČKE POTPORE	INDEX
Potpورا autoritetima	0,27
Potpورا institucijama	0,34
Potpورا demokraciji	0,48
Potpورا zajednici – nacionalni identitet	0,54
Potpورا zajednici – nacionalni ponos	0,78

Tablica 8. Svojtstvene vrijednosti, koeficijenti kanoničke korelacije i testovi značajnosti kanoničke diskriminacije

Funkcija	Svojtstvena vrijednost	Kanonička korelacija	Objašnjeno varijance %	Wilksov Lambda	Hi kvadrat	df	p
1	0,054	0,227	5,2	0,914	94,609	15	0,000
2	0,037	0,189	3,6	0,963	39,088	8	0,000
3	0,001	0,001		0,999	0,964	3	0,810

(prema Eastonu) iznosi da specifičniji oblici potpore više ovise o performansama sustava (ekonomskim i drugim *policy*-uspjesima), dok difuzniji oblici potpore ovise o afektivnim vezanostima uz političku zajednicu ili normativnim odanostima demokraciji kao sustavu vlasti. Možemo pretpostaviti da su specifični oblici potpore dinamičniji, dok su difuzni oblici potpore stabilniji.

3.3. Analize razlike zastupljenosti političke potpore među jadranskim regijama

Zanimalo nas je postojanje razlike u zastupljenosti pojedinih dimenzija političke potpore među regijama. Kako bismo utvrdili razlikuju li se ispitanici jadranskih regija u iskazivanju političke potpore za sve analizirane dimenzije političke potpore, provedena je kanonička diskriminacijska analiza koja omogućuje maksimalno razlikovanje skupina pomoću varijabli uzetih istodobno, uvažavajući pritom njihove međudnose.¹²

Kako kanonička korelacija iznosi $r = 0,23$, to znači da se oko 5,25% ukupnog varijabiliteta razlika među skupinama ispitanika različitih regija može pripisati skupu ispitivanih varijabli dimenzija političke potpore. Dvije su statistički značajne diskriminacijske funkcije de-

rivirane na temelju pripadnosti različitim jadranskim regijama (tablica 8). U definiranju kanoničkih faktora, odnosno prvih dviju diskriminacijskih funkcija, uzeli smo u obzir one varijable čija su faktorska zasićenja 0,30 i veća. Koeficijenti strukture diskriminacijskih funkcija prikazani su u tablici 9 (na sljedećoj stranici), a relativan položaj regija na deriviranim diskriminacijskim funkcijama prikazan je u tablici 10 (na slj. str.).

S obzirom na to da je Wilksov lambda statistički značajan za sve faktore, model dobro diskriminira između grupa.

Kao što vidimo iz tablice 9, prvu diskriminacijsku funkciju najznačajnije definiraju potpora institucijama (0,787) i potpora autoritetima (0,59). Dakle *specifični oblici potpore* na nižim razinama sustava (institucije i autoriteti) bitni su za razlikovanje snage političke potpore među regijama, a najviše ovise o performansama sustava (gospodarskim i drugim rezultatima javnih politika). Relativan položaj regija na prvoj diskriminacijskoj funkciji prikazan je položajem njihovih centroida (tablica 10). Centroidi skupina na prvoj diskriminacijskoj funkciji jasno pokazuju da su *specifični oblici potpore* najviše zastupljeni u Jugoistočnoj dalmatinskoj regiji ($C = 0,253$), zatim u Sjeverozapadnoj dalmatinskoj ($C = 0,217$) i Centralno dalmatinskoj ($C = 0,122$), a najmanje u Kvarnersko-istarskoj regiji ($C = -0,298$). Možemo

¹² Primjer primjene diskriminacijske kanoničke analize, Šram (2001, 2007).

Tablica 9. Koeficijenti strukture diskriminacijskih funkcija

Varijabla	Koeficijenti strukture	
	F 1	F 2
Potpora institucijama (povj. Sab., Vl., sud., pol., voj.)	0,787	0,235
Potpora zajednici (identitet)	-0,292	-0,249
Potpora demokraciji (zadovoljstvo demokracijom)	-0,261	0,701
Potpora autoritetima (povjerenje u političare)	0,590	0,598
Potpora zajednici (ponos građana RH)	-0,143	0,388

Tablica 10. Centroidi skupina na diskriminacijskoj funkciji

Regije	Centroidi	
	F 1	F 2
Kvarnersko-istarska (1)	-0,298	0,046
Sjeverozapadna dalmatinska (2)	0,217	0,039
Centralno dalmatinska (3)	0,122	-0,227
Jugoistočno dalmatinska (4)	0,253	0,393

zaključiti da su u Jugoistočnoj dalmatinskoj regiji u najvećoj mjeri zastupljene diskriminirajuće varijable, nešto manje u Sjeverozapadnoj dalmatinskoj i Centralno dalmatinskoj, dok su u Kvarnersko-istarskoj najmanje zastupljene. Druga statistički značajna diskriminacijska funkcija u najvećoj je mjeri definirana potporom demokraciji (0,701) i potporom autoritetima (0,598). Centroidi skupina na drugoj diskriminacijskoj funkciji pokazuju da su potpora demokraciji i potpora autoritetima najviše zastupljene u Jugoistočnoj dalmatinskoj regiji ($C = 0,393$), zatim u Kvarnersko-istarskoj ($C = 0,046$) i Sjeverozapadnoj dalmatinskoj ($C = 0,039$), a najmanje u Centralno dalmatinskoj regiji ($C = -0,227$).

Možemo zaključiti o relativno malom varijabilitetu u političkoj potpori među regijama (oko 5,2% varijance na

prvoj i 3,6% na drugoj diskriminacijskoj funkciji). Nadalje, specifični oblici potpore na nižim razinama sustava (autoriteti i institucije) imaju diskriminirajuću ulogu u varijabilnosti potpore među regijama. Takav je rezultat, po našem mišljenju, očekivan iz dvaju razloga. Prvi je taj što je na relativno malom prostoru gdje vlada isti politički sustav s dominacijom nacionalne vlasti teško očekivati drastičnije razlike u političkoj potpori. Drugi je razlog to što se diskriminirajuća uloga specifičnih oblika potpore nižim razinama sustava (institucijama i političarima) vezuje uz *policy*-rezultate koji se razlikuju od regije do regije.

Nadalje, diskriminacijskom kanoničkom analizom izvršili smo provjeru varijabiliteta razlika među skupinama ispitanika koji se može pripisati skupu ispitivanih varijabli dimenzija političke

Tablica 11. Usporedni prikaz objašnjene varijabilnosti dimenzija političke potpore u odnosu na različite kriterije

Gruping-varijable	Kanonička korelacija	Objašnjeno varijance %	Wilksov Lambda	P
REGIJE	0,227	5,2	0,914	0,000
DOB	0,167	2,7	0,967	0,000
OBRAZOVANJE			0,983	0,265
ZAPOSLENJE			0,983	0,245
PRIMANJA	0,219	4,7	0,921	0,000
POLITIČKO SVRSTAVANJE	0,2	4	0,957	0,000

potpore u odnosu na socio-ekonomske kriterije ispitanika (dob, obrazovanje, zaposlenje i primanja u kućanstvu) te u odnosu na vlastito političko opredjeljenje.

Rezultati pokazuju da se samo oko 2,7% ukupnog varijabiliteta razlika među skupinama ispitanika različite dobi može pripisati skupu ispitivanih varijabli dimenzija političke potpore. Što se tiče varijabilnosti ispitanika u odnosu na obrazovanje i zaposlenje, analiza je pokazala da nema statistički značajne varijabilnosti među skupinama ispitanika. U odnosu na ukupna primanja, oko 4,7% varijabiliteta možemo pripisati varijablama dimenzija političke potpore.

Važno je pritom naglasiti da diskriminirajuću ulogu ima "potpora demokraciji" (0,839), što nas navodi na zaključak da u pozadini potpore demokraciji leži materijalni položaj ispitanika.

Varijabilitet razlika među skupinama ispitanika koji se može pripisati skupu ispitivanih varijabli dimenzija političke potpore u odnosu na vlastito političko opredjeljenje (kao gruping-varijablu) iznosi oko 4% zajedničke varijance. Pritom treba navesti da je diskriminirajuća varijabla "potpora demokraciji" (0,886)

te da centriodi skupina pokazuju da je ona više zastupljena kod ispitanika koji sebe svrstavaju na "desnu stranu" političkog spektra. Budući da je u većini ispitivanih gradova u vrijeme istraživanja lokalnu vlast obnašala "desna" politička opcija, uzroci takvog rezultata mogu se potražiti u tom pravcu, međutim to, bez daljnjih istraživanja, ne možemo sa sigurnošću tvrditi.

Gornja tablica upućuje na to da, osim toga što je varijabilitet razlika među skupinama ispitanika koje se mogu pripisati skupu ispitivanih varijabli dimenzija političke potpore u odnosu na pripadnost ispitanika pojedinoj regiji relativno mali $r = 0,227$ (5,2% z.v.), ipak je veći u odnosu na ostale kriterije kao što su dob, ukupna primanja, političko svrstavanje, dok u odnosu na obrazovanje i zaposlenje ne pokazuje statistički značajne razlike. Možemo ponoviti da "najveći" varijabilitet u odnosu na pripadnost regiji i diskriminirajuća uloga nižih razina političke potpore, odnosno specifičnih oblika političke potpore, govore da su u pozadini razlika političke potpore među regijama – performanse političkog sustava. U prilog toj tvrdnji govori i činjenica da i kod varijabiliteta u odnosu na materijalna primanja diskriminirajuću

ulogu ima “potpora demokraciji”, koja je veća kod ispitanika s boljim materijalnim statusom.

3.4. Analiza utjecaja varijabli modela građanstva na različite dimenzije političke potpore

Testirat ćemo utjecaj odrednica modela građanstva u odnosu na različite dimenzije političke potpore.

Kako bismo utvrdili doprinos modela građanstva u predikciji različitim tipovima potpore, primijenili smo multiplu regresijsku analizu, koja nam daje uvid u odnose nezavisnih (prediktor) varijabli pojedinog modela građanstva u statistički značajnim korelacijama s pojedinim tipovima potpore koje smo stavili u poziciju zavisne (kriterij) varijable. Multipla regresija rađena je za svaku ne-

zavisnu varijablu posebno, s varijablama svakog modela, na razini statističke značajnosti od 5%.

Model kognitivnog angažmana najviše objašnjava potpora demokraciji ($R^2 = 0,27$), pri čemu varijable zadovoljstva koje se odnose na performanse sustava najviše pridonose objašnjenju. Specifične oblike potpore ovaj model, koji se u prvom redu temelji na pristupu informacijama pojedinca i na njegovoj sposobnosti upotrebe tih informacija, objašnjava znatno slabije ($R^2 = 3$ i $3,5$).

Može se utvrditi da najviše oblike potpore (potpora zajednici) ovaj model ne objašnjava u velikoj mjeri. Međutim i ovdje se uočava da je varijabla koja se odnosi na političku satisfakciju ipak pozitivno povezana s nacionalnim ponosom. Dakle pojedinci koji su zadovoljni

Tablica 12. Rezultati regresijske analize prediktora modela kognitivnog angažmana na tipove potpore

	ODREDNICE MODELA KOGNITIVNOG ANGAŽMANA	Potpora za autoritete	Potpora za institucije	Potpora za demokraciju	Potpora za zajednicu – nac. ident.	Potpora za zajednicu – nac. ponos
Model kognitivnog angažmana	1. Obrazovanje			-0,05	-0,06	
	2. Političko znanje			0,07		
	3. Izloženost medijima					
	4. Interes za politiku		0,07		0,07	
	5. Zadovoljstvo javnim službama	0,09	0,12	0,17	0,09	
	6. Zadovoljstvo gospodarstvom	0,07		0,44		0,16
	R2	0,03	0,04	0,27	0,017	0,035
	Objašnjeno varijance (%)	3,0	3,5	27,3	1,7	3,5

($p = 0,05$)

Unesene vrijednosti beta koje su iznad statističke značajnosti od 5%.

X = varijable koje nisu uključene kao prediktori s obzirom na to da se podudaraju s kriterij-varijablom.

funkcioniranjem našega gospodarstva osjećaju veći nacionalni ponos.

Model općih poticaja isto kao i prethodni najviše objašnjava potporu demokraciji koeficijentom determinacije 0,127, zahvaljujući osrednjoj povezanosti zadovoljstva građana administracijom i komunalnim službama ($\beta = 0,34$). I ovdje se može primijetiti da performanse sustava najviše pridonose objašnjenju potpore demokraciji.

Kod potpore autoritetima i potpore institucijama, prediktorima iz modela općih poticaja objašnjeno je od 7,1% do 7,4% zajedničke varijance. Uočava se

značenje prediktora tzv. *ekspresivnih poticaja* koji se odnose na emocionalnu ili afektivnu privrženost društvu. Ta nezavisna varijabla prisutna je u objašnjenju potpore zajednici (nacionalni identitet).

Model građanskog voluntarizma, koji polazi od društvenog položaja, prihoda, stupnja obrazovanja, interne političke efikasnosti i mobilizacijske uspješnosti, a koji trebaju pridonositi građanskom aktivizmu i razvijanju vrijednosti koje ga podupiru, ne objašnjava u većoj mjeri različite oblike političke potpore (od svega 1,3% z.v. s potporom autoritetima do 6,1% z.v. potpore demokraciji).

Tablica 13. Rezultati regresijske analize prediktora modela općih poticaja na tipove potpore

	ODREDNICE MODELA OPĆIH POTICAJA	Potpore za autoritete	Potpore za institucije	Potpore za demokraciju	Potpore za zajednicu – nac. ident.	Potpore za zajednicu – nac. ponos
Model općih poticaja	1. Zadovoljstvo demokracijom	0,16	0,13	X	0,09	0,13
	2. Zadovoljstvo iz osobnog iskustva			0,32		0,09
	3. Učinkovitost		0,08	-0,09	0,14	0,05
	4. Poticaji troškova sudjelovanja		-0,02			
	5. Poticaji ishoda	-0,06			0,06	
	6. Grupni poticaji	0,10	0,07	0,07	-0,07	
	7. Altruistički poticaji	-0,06			-0,08	
	8. Ekspresivni poticaji	0,10	0,14	0,08	0,11	X
	9. Društvene norme	0,06	0,08	0,05	0,06	
	R ²	<i>0,071</i>	<i>0,074</i>	<i>0,127</i>	<i>0,058</i>	<i>0,036</i>
	Objašnjeno varijance (%)	7,1	7,4	12,7	5,8	3,6

($p = 0,05$)

Unesene vrijednosti beta koje su iznad statističke značajnosti od 5%.

X = varijable koje nisu uključene kao prediktori s obzirom na to da se podudaraju s kriterij-varijablom.

Uočavamo tri prediktora koja značajnije utječu na pojedine dimenzije političke potpore. Prihodi kućanstva pokazuju nešto značajniju pozitivnu povezanost s potporom demokraciji ($R = 0,144$), što ponovno upućuje na instrumentalnu uvjetovanost potpore političkom sustavu u cjelini.

Internalna politička efikasnost koja govori o subjektivnom osjećaju sposobnosti i mogućnosti za političko djelovanje pokazuje pozitivnu povezanost s povjerenjem u političke institucije ($\beta = 0,154$). Znači da veći osjećaj sposobnosti i mogućnosti za političko djelovanje

pridonosi većem povjerenju u političke institucije.

Model socijalnog kapitala sam za sebe nije u potpunosti prikladan kao prediktor-model jer više njegovih odrednica izravno ili neizravno mjeri pojedine dimenzije političke potpore. Za ovu analizu, te odrednice modela socijalnog kapitala nismo uzimali u regresijski model za pojedine dimenzije političke potpore. Ipak, neka zapažanja možemo iznijeti. Varijable koje su ušle u regresijski model (isključena je varijabla institucionalnog povjerenja) i ne objašnjavaju u većoj mjeri dimenzije političke potpore, osim

Tablica 14. Rezultati regresijske analize prediktora modela građanskog volontarizma na tipove potpore

	ODREDNICE MODELA GRAĐANSKOG VOLUNTARIZMA	Potpora za autoritete	Potpora za institucije	Potpora za demokraciju	Potpora za zajednicu – nac. ident.	Potpora za zajednicu – nac. ponos
Model građanskog volontarizma	1. Obrazovanje			-0,071		
	2. Zanimanje			0,082		0,102
	3. Prihod kućanstva			0,144	0,098	
	4. Vremenski resurs (ostale aktivnosti)		-0,042	-0,112		-0,074
	5. Učinkovitost (intern. pol. efikasnost)		0,073		0,076	-0,086
	6. Učinkovitost (važnost stranke)	0,082	0,154	0,080		0,089
	7. Mobilizacijska uspješnost			0,059		
	8. Privrženost stranci					
	R2	0,013	0,03	0,06	0,024	0,043
	Objašnjeno varijance (%)	1,3	3,0	6,1	2,4	4,3

($p = 0,05$)

Unesene vrijednosti beta koje su iznad statističke značajnosti od 5%.

X = varijable koje nisu uključene kao prediktori s obzirom na to da se podudaraju s kriterij-varijablom.

Tablica 15. Rezultati regresijske analize prediktora modela socijalnog kapitala na tipove potpore

	ODREDNICE MODELA SOCIJALNOG KAPITALA	Potpora za autoritete	Potpora za institucije	Potpora za demokraciju	Potpora za zajednicu – nac. ident.	Potpora za zajednicu – nac. ponos
Model socijalnog kapitala	1. Interpersonalno povjerenje		0,109	0,098	0,042	
	2. Institucionalno povjerenje	X	X	0,188	0,099	0,181
	3. Članstvo u udrugama				-0,065	
	4. Izloženost TV-u				0,092	0,059
	5. Veza s lokalnom zajednicom		0,075		0,544	
	R2		0,022	0,05	0,34	0,04
	Objašnjeno varijance (%)		2,2	5,1	34,0	4,0

(p. = 0,05)

Unesene vrijednosti beta koje su iznad statističke značajnosti od 5%.

X = varijable koje nisu uključene kao prediktori s obzirom na to da se podudaraju s kriterij-varijablom.

što “veza s lokalnom zajednicom” s beta = 0,544 pridonosi objašnjenju nacionalnog identiteta s čak 34% z.v.

Zanimljivo je primijetiti da model socijalnog kapitala na razini statističke značajnosti ne objašnjava “potporu autoritetima”.

Iz dosadašnjeg je prikaza vidljivo da različiti modeli različito objašnjavaju dimenzije političke potpore te da ni jedan model ne dominira. Ipak se može uočiti da modeli koji se temelje na izboru (model kognitivnog angažmana i model općih poticaja), koji imaju svoje utemeljenje u liberalnom pristupu, više objašnjavaju različite dimenzije potpore, posebice potporu demokraciji, negoli strukturalni modeli (model građanskog voluntarizma i model socijalnog kapitala).

Sada ćemo sve varijable modela građanstva uključiti u jedan globalni model kako bismo utvrdili koji su faktori značajni u objašnjavanju političke potpore (tablica 16 na sljedećoj stranici).

Tim pristupom, ako jedan model dominira slikom, mnoge će njegove varijable biti značajni pokazatelji za objašnjenje tko će sve sudjelovati i kakvi će biti stavovi prema pravima i obvezama.

Odmah se uočava da je najviše objašnjena kriterij-varijabla *potpora demokraciji* (R2 = 0,33), odnosno 33% z.v. Objašnjenju te dimenzije političke potpore kao kriterij-varijable u globalnome regresijskom multivarijantnome modelu pridonose prediktori koji se odnose na performanse sustava, i to “zadovoljstvo funkcioniranjem javnih službi” (beta = 0,16), “zadovoljstvo funkcioniranjem

Tablica 16. Rezultati regresijske analize prediktora modela građanstva na tipove potpore

Modeli građanstva – Odrednice modela građanstva	Potpore za autoritete	Potpore za institucije	Potpore za demokraciju	Potpore za zajednicu – nac. ident.	Potpore za zajednicu – nac. ponos
1. (MKA)-Obrazovanje					
2. (MKA)-Političko znanje					
3. (MKA)-Izloženost medijima					
4. (MKA)-Interes za politiku					0,07
5. (MKA)-Zadovoljstvo javnim službama	0,07		0,16		-0,06
6. (MKA)-Zadovoljstvo upravljanjem gospodarstvom			0,37		0,10
1. (MOP)-Zadovoljstvo demokracijom	0,12		X		
2. (MOP)-Zadovoljstvo iz osobnog iskustva		0,06	0,13	-0,06	
3. (MOP)-Učinkovitost			-0,07	0,10	
4. (MOP)-Poticaji troškova sudjelovanja			0,06	0,06	
5. (MOP)-Poticaji ishoda	-0,07	-0,07			
6. (MOP)-Grupni poticaji	0,09			-0,07	
7. (MOP)-Altruistički poticaji	-0,10	-0,07		-0,06	
8. (MOP)-Ekspresivni poticaji	0,10	0,14		,064	X
9. (MOP)-Društvene norme	0,08	0,10	0,05		
1. (MGV)-Obrazovanje					
2. (MGV)-Zanimanje		-0,08			0,11
3. (MGV)-Prihod kućanstva			0,09	0,06	
4. (MGV)-Vremenski resurs-ostale aktivnosti	0,09				-0,07
5. (MGV)-Učinkovitost- intern. pol. efik.					-0,12
6. (MGV)-Učinkovitost- važnost stranke	0,08	0,12			

7. (MGV)- Mobilizacijska uspješnost			0,06		
8. (MGV)-Privrženost stranci					
1. (MSK)- Interpersonalno povjerenje			0,09		0,07
2. (MSK)- Institucionalno povjerenje	X	X	0,07		0,19
3. (MSK)-Članstvo u udrugama				-0,05	-0,07
4. (MSK)-Izloženost TV-u		-0,06		0,10	
5. (MSK)-Veza sa zajednicom				0,54	
R2	0,09	0,1	0,33	0,38	0,13
MKA – model kognitivnog angažmana MOP – model općih poticaja MGV – model građanskog volutarizma MSK – model socijalnog kapitala					

gospodarstva” (beta = 0,37) iz modela kognitivnog angažmana, te “zadovoljstvo postupanjem administracije i komunalnih službi” (beta = 0,13) iz modela općih poticaja. U pozadini veće potpore demokraciji u najvećoj mjeri leži zadovoljstvo gospodarstvom, ponašanjem administracije i funkcioniranjem javnih službi. Pritom se može govoriti o instrumentalnome modelu evaluacije koji se odnosi najprije na zahtjeve građana i respozivnost vlasti, koji se vezuju uz ekonomske i administrativne performanse sustava.

Ovdje se može dodati i relativno velika eksplantacija potpore zajednici putem mjere identiteta, a kojoj najviše doprinosi odrednica socijalnog kapitala “veza sa zajednicom”. Veza sa zajednicom (kada sa uzme kao nezavisna varijabla) najviše pozitivno korelira s interpersonalnim

povjerenjem te s povjerenjem u institucije u odnosu na sve ostale odrednice modela građanstva.

Znači, potpora demokraciji odnosno političkom sustavu u cjelini najviše zavisi od subjektivne ocjene zadovoljstva građana performansama sustava iz modela baziranih na izboru, a potpora političkoj zajednici kao najviša razina potpore u najvećoj mjeri zavisi od interpersonalnog povjerenja i povjerenja u institucije iz strukturalnog modela – modela socijalnog kapitala.

Potrebno je još dodati da veću potporu demokraciji daju građani koji su spremniji žrtvovati dio svoga slobodnog vremena za sudjelovanje u politici i koji imaju pozitivnije mišljenje o sudjelovanju u politici, te oni koji imaju više slobodnog vremena i koji su pozivani da sudjeluju u politici. Također, demokra-

ciju više podržavaju ljudi koji više vjeruju drugima.

Prediktor koji govori o učinkovitosti, odnosno o uvjerenju pojedinca da može nešto promijeniti, u negativnom je odnosu s potporom demokraciji ($\beta = -0,06$), što nas može uputiti na zaključak da pojedinac razmišlja o tome da treba nešto poduzeti kada je nezadovoljan funkcioniranjem sustava.

Dimenziju *potpore autoritetu* globalni je model objasnio s 9% z.v. Veću potporu autoritetu daju ispitanici koji su zadovoljni demokracijom ($\beta = 0,12$), oni koji imaju pozitivan osjećaj prema zajednici ($\beta = 0,10$) te oni koji imaju pozitivan stav prema sudjelovanju u politici ($\beta = 0,08$). Također, veću potporu pružaju građani koji imaju percepciju o važnosti političke stranke te oni koji politiku razumiju kao dobar način za ostvarivanje koristi za grupu kojoj pripadaju ($\beta = 0,09$). Važno je naglasiti da ispitanici koji smatraju da bi sudjelovanjem u politici oni postigli bolje rezultate te ispitanici koji smatraju da treba sudjelovati u politici kako bi demokracija bila bolja pružaju manju potporu autoritetima. To je razumljivo jer su upravo ti građani nezadovoljni radom političara i drže da se treba angažirati za bolju demokraciju.

Prediktori globalnog modela građanstva objašnjavaju oko 10% kriterij-varijable *potpora institucijama*, i to u prvom redu zahvaljujući varijablama koje u modelu općih poticaja zovemo “društvene norme” ($\beta = 0,14$), “ekspresivni poticaji” ($\beta = 0,10$) i “važnost stranke” ($\beta = 0,12$) iz modela građanskog voluntarizma. To, drugim riječima, znači da ispitanici koji imaju pozitivan osjećaj prema zajednici, pozitivan stav prema sudjelovanju u politici, imaju i percepciju o važnosti političke stran-

ke, više podupiru političke institucije. S druge strane, građani koji smatraju da bi sudjelovanjem u politici oni postigli bolje rezultate, koji smatraju da treba sudjelovati u politici da bi demokracija bila bolja, te oni višeg položaja u zanimanju i oni koji prate TV, daju manju potporu političkim institucijama.

Kod *potpore zajednici* kao najvišoj razini političkog sustava (koja je izražena osjećajem pripadnosti – identitetom) prediktorima globalnog modela građanstva objašnjeno je 38% varijance. Najviše objašnjenja pruža prediktor varijabla socijalnog kapitala – vezanost uz lokalnu zajednicu ($\beta = 0,544$). Potpore zajednici koja je izražena identitetom u pozitivnom smislu pridonose osjećaj učinkovitosti utjecaja na političke odluke i očekivanja od administracije ($\beta = 0,1$), gledanje televizije i prihod kućanstva. Međutim članstvo u udrugama, te selektivni poticaji koji shvaćaju politiku kao dobar način za ostvarivanje koristi za grupu kojoj pojedinac pripada i koji smatraju da treba sudjelovati u politici da bi demokracija bila bolja, smanjuju političku potporu zajednici izraženu identitetom. Kod nacionalnog ponosa globalnim je modelom objašnjeno 13% z.v. Zadovoljstvo gospodarstvom ($\beta = 0,1$) i institucionalno povjerenje ($\beta = 0,19$) najviše pridonose nacionalnom ponosu. Isto tako, ispitanici s boljim položajem u zanimanju osjećaju veći nacionalni ponos.

Obje dimenzije potpore zajednici, izražene nacionalnim identitetom ili nacionalnim ponosom, više objašnjavaju varijable modela koji se temelje na strukturi nego modeli koji se temelje na izboru. Dok, s druge strane, kao što smo već naveli, potporu autoritetima, institucijama i demokraciji više objašnjavaju varijable modela koji se temelje na izboru.

Ovdje se radi o specifičnijim oblicima potpore koji se referiraju na performanse sustava, što se vidi iz većeg eksplanatornog značenja prediktora, kao što su zadovoljstvo gospodarstvom, zadovoljstvo javnim službama, zadovoljstvo ponašanjem administracije na osnovi osobnog iskustva te selektivni poticaji temeljeni na koristi. Veći doprinos objašnjenju potpore demokraciji i nižim jedinicama sustava, institucijama i autoritetima, prediktorima iz modela temeljenih na racionalnom izboru, možemo tražiti u motivima potpore s obzirom na to da smo u procesu demokratske tranzicije, o čemu govori Inglehart. On ističe da potpora demokraciji često nije intrinzično motivirana, nego se temelji na instrumentalnim motivima, pri čemu je potpora demokraciji uvjetovana očekivanjima da će doći do napretka poput onog u konsolidiranim demokracijama (Inglehart, 2007: 126). Dakle instrumentalno podupiranje institucija i demokracije uvjetovano je očekivanim boljitkom.

Zanimljivo je da članstvo u udrugama kao osnova civilnog društva ne pridonosi objašnjenju potpore za većinu dimenzija sustava, osim potpore zajed-

nici (uključujući nacionalni identitet i ponos). Zanimljiv je nalaz da identitet opada ($\beta = -0,05$) s jačanjem civilnog društva, odnosno s većim učlanjenjem u udruge, što se može objasniti jačanjem postmaterijalističkih vrijednosti. Gотовo nikakav doprinos članstva u udrugama potpori demokraciji pokazao je i Inglehart (2007: 245). Prediktor “izloženost televiziji” pridonosi objašnjenju potpore zajednici i ima pozitivan odnos, dok ne objašnjava potporu demokraciji i nižim jedinicama sustava. To je upravo sukladno Daltonovu nalazu koji je prikazao Vujčić (2008: 270) – da je gledanje televizije bilo pozitivno povezano samo sa zajednicom, što je suprotno njegovoj pretpostavci da će gledanje televizije povećati informiranost građana o političkom životu društva i tako utjecati na kritički odnos prema sustavu i na povjerenje u njegove sastavnice.

Na kraju ćemo (tablica 17) iznijeti multivarijantni model političke potpore koji je proveo Dalton (2004) u sklopu Svjetskog istraživanja vrednota, a prikazao Vujčić (2008: 226), s multivarijantnim modelom političke potpore kod naših ispitanika.

Tablica 17. Multivarijantni model političke potpore (Dalton, 2004. i Vujčić, 2008)

<i>Prediktori</i>	<i>Potpore za autoritete</i>	<i>Potpore za institucije</i>	<i>Potpore za demokraciju</i>	<i>Potpore za zajednicu</i>
Financijsko zadovoljstvo	0,15	0,11		
TV (gledanje)				1,00
Lijevo – desno				0,14
Postmaterijalizam			0,13	-0,16
Grupno članstvo				
Socijalno povjerenje	0,13	0,11	0,13	
Obrazovanje				
Dob	0,10			
R	0,43	0,20	0,27	0,44

Tablica 18. Multivarijantni model političke potpore (jadranske regije)

<i>Prediktori</i>	<i>Potpore za autoritete</i>	<i>Potpore za institucije</i>	<i>Potpore za demokraciju</i>	<i>Potpore za zajednicu</i>
Financijsko zadovoljstvo	0,07		0,15	0,10
TV (gledanje)				0,09
Lijevo – desno		0,09	0,10	0,07
Postmaterijalizam	-0,06	-0,06		
Grupno članstvo			0,05	-0,05
Socijalno povjerenje		0,11	0,10	0,13
Obrazovanje		0,05	-0,07	-0,05
Dob	0,10	0,08		
R	0,15	0,20	0,23	0,21

Iz tablice 17 vidi se da prediktori različito djeluju na različite dimenzije političke potpore. Utjecaj performanse vlasti (iskazan obiteljskom zaradom i mjerama o financijskom zadovoljstvu) na dimenzije potpore opada kako se krećemo od nižih prema višim jedinicama političkog sustava. U gornjemu modelu kod Daltona, materijalni položaj ljudi ne objašnjava razinu potpore demokraciji kao poretku i političkoj zajednici. Performansa vlasti vezana je dakle samo uz niže razine sustava.

Performanse sustava važne su za objašnjavanje specifičnih potpora građana, onih koje su povezane s djelovanjem institucija i autoriteta, ali nisu značajne za objašnjavanje viših (difuznih) razina političke potpore. Što znači da se ljudi ne odnose prema demokraciji s povjerenjem ili nepovjerenjem, ili prema svojoj političkoj zajednici lojalno i ponosno zbog instrumentalnih razloga (ostvarivanja ekonomskih ciljeva). Postmaterijalistička vrijednosna orijentacija primarno je značajna samo za demokraciju kao poredak, dok je čak negativno povezana s potporom zajednici. Što se tiče grupnog članstva, ono nema značaj-

nijeg utjecaja na razine političke potpore, dok socijalno povjerenje (kao jedna mjera socijalnog kapitala) značajno utječe na gotovo sve razine sustava.

Iz odrednica modela građanstva izdvojili smo varijable koje odgovaraju varijablama u Daltonovu regresijskome multivarijantnome modelu i uključili ih u naš regresijski multivarijantni model, koji se u najvećoj mjeri podudara (tablica 18).

Možemo opaziti da, općenito gledano, upotrijebljeni prediktori u našem slučaju imaju manju eksplanatornu vrijednost negoli u Daltonovu modelu. Razlozi mogu biti i u reprezentativnosti i veličini uzorka, ali to ne možemo tvrditi.

Razlika se uočava u utjecaju performansa vlasti (iskazanih obiteljskom zaradom i mjerama o financijskom zadovoljstvu) na dimenzije potpore. U našem slučaju utjecaj performansa vlasti proteže se i prema višim razinama potpore, za razliku od Daltonova modela gdje se zadržava samo na specifičnim nižim oblicima potpore. Nadalje, postmaterijalističke vrijednosti prisutne su kod

objašnjenja specifičnih oblika potpore (autoritetima i institucijama), i negativno su korelirane. Grupno članstvo nema utjecaja na niže razine potpore, nego samo na više, gdje je s potporom demokraciji u pozitivnoj vezi, a s potporom zajednici u negativnoj. Socijalno povjerenje, slično kao i u gornjemu modelu, utječe na sve razine potpore.

Važno je napomenuti da ideološki obrazac znatno utječe na razinu potpore svim jedinicama sustava, i to tako što ispitanici koji se svrstavaju više u desni politički spektar daju veću potporu institucijama, demokraciji i zajednici.

Zaključak

Iz analize koja je provedena upotrebom zasebnog etabliranog modela građanstva, globalnog modela građanstva i multivarijantnog modela (analogno Daltonovu modelu) za objašnjenje razine političke potpore različitim jedinicama političkog sustava možemo zaključiti, kao i Dalton, kako ne postoji jedno objašnjenje za opadanje povjerenja ljudi u jedinice političkog sustava. Multivarijantna analiza daje nekoliko mogućih objašnjenja, ali nijedan od navedenih utjecaja, odnosno modela nije naročito dominantan. Prije je riječ o uzročnom kompleksu, tj. konvergenciji uzroka nego o jednom objašnjenju. Bez obzira

na tvrdnju o postojanju uzročnog kompleksa ipak se nazire da u pozadini potpore jedinicama političkog sustava (od autoriteta do zajednice) na istraživanom prostoru više dolaze do izražaja performanse sustava i ideološka opredijeljenost u odnosu na ostale varijable, pa bi se moglo reći da je politička potpora kod nas više instrumentalno nego intrinzično determinirana. Međutim potpora demokraciji odnosno političkom sustavu u cjelini najviše zavisi od subjektivne ocjene zadovoljstva građana performansama sustava iz modela baziranih na izboru, a potpora političkoj zajednici kao najviša razina potpore u najvećoj mjeri zavisi od interpersonalnog povjerenja i povjerenja u institucije iz strukturalnog modela – modela socijalnog kapitala. Znači, subjektivni osjećaj zadovoljstva i povjerenje u druge najviše doprinose eksplantaciji političke potpore jedinicama političkog sustava, a posebno potpori demokraciji i potpori zajednici. Prediktori subjektivni osjećaj zadovoljstva i povjerenje u druge ujedno su i komponente sindroma ekspresivnih vrednota koje su i kod Ingleharta značajno zastupljene u objašnjenju djelotvorne demokracije (Inglehart i Welzel, 2007: 245). Možemo zaključiti da su i naši nalazi u određenoj mjeri na tragu nalaza do kojih su došli Inglehart i Welzel u objašnjenju demokracije prediktorima političke kulture.

LITERATURA

- Almond, G., Verba, S. (2000) *Civilna kultura*. Zagreb: Politička kultura.
- Dalton, R. (2004) *Democratic Challenges, Democratic Choices: The Erosion of*

- Political Support in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford UP.
- Easton, D. (1965) *A System Analysis of Political Life*. New York: John Wiley.

- Faulks, K. (2003) *Citizenship*. London and New York: Routledge.
- Halami, A. (2003) *Multivarijantna analiza u društvenim znanostima*. Zagreb: Alinea.
- Heywood, A. (1999) *Political Theory: An Introduction*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Inglehart, R. i Welzel, C. (2007) *Moderнизација, kulturna promjena i demokracija*. Zagreb: Politička kultura.
- Kymlicka, W. (2009) *Suvremena politička filozofija*. Beograd: Nova srpska politička misao.
- Kožuh, B. (2007) *Statistička analiza podataka s računalom*. Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu.
- Pattie, C., Seyd, P., Whiteley, P. (2004) *Citizenship in Britain*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Petz, B. (2004). *Osnovne statističke metode za nematematičare*. Zagreb: Naklada Slap.
- Pivac, S., Rozga, A. (2006) *Statistika za sociološka istraživanja*. Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu.
- Putnam, D. R. (2003) *Kako demokraciju učiniti djelotvornom*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Rozga, A. (2008) Multivarijantna statistička analiza (autorizirana predavanja). Split: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Splitu.
- Šram, Z. (2001) Antizapadna orijentacija kao komponenta šire ideologijske matrice. *Politička misao* 38 (2): 91-110.
- Šram, Z. (2007) Ideologijska strukturiranja socijalno-ekonomskih orijentacija. *Revija za socijalnu politiku* 15 (2): 209-223.
- Turner, B. S. (2001) The erosion of citizenship. *British Journal of Sociology* 52 (2): 189-209.
- Verba, S., Schlozman, K. L., Brady, E. H. (2001) *Voice and Equality*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Vujčić, V. (2001) *Politička kultura demokracije*. Osijek – Zagreb – Split: Panliber.
- Vujčić, V. (2003) Konceptija i praksa građanstva kod hrvatskih srednjoškola. *Politička misao* 40 (3): 3-36.
- Vujčić, V. (2008) *Kultura i politika*. Zagreb: Politička kultura.
- Vujević, M. (2002) *Uvođenje u znanstveni rad u području društvenih znanosti*. Zagreb: Školska knjiga.

Citizenship and the Forms of Political Support: A Case-Study of the Croatian Adriatic Regions

SUMMARY The article is dealing with the issue of political support in Croatia, related to the issues of trust and legitimacy towards authority and institutions, as the elements of the political system. Previous research conducted in Croatia evidences a relatively low level of trust in the political authorities and institutions. In this paper we go by Easton's dimensions of political support: authority support, support to institutions, support to democracy and support to community. All these forms of political support represent the subjective orientations of citizens towards the units of the political system. On the other

hand, orientation and relationship of citizens towards the units of the political systems poses the question of citizenship. The paper is exploring the relation of subjective orientations of citizens towards the political systems units and different dimensions of political support in the specific context of Adriatic regions of Croatia, on the basis of the established models of citizenship developed by various authors. The results point out that the level of support rises as we go from the lower, specific types of support (support to authorities and support to institutions) towards higher, diffuse modes of support (support to community). In the background of the political support, especially "support to democracy", there are performances of the political system. In other words, political support is more instrumentally than intrinsically founded.

KEYWORDS trust, legitimacy, political support, citizenship models, political systems units (entities)